

Cumhuriyet Döneminde Markalaşma Sürecinin Analiz (1923-1931)¹

Safiye Kıranlar*

(ORCID ID: 0000-0001-7556-3797)

Makale Gönderim Tarihi

01.09.2019

Makale Kabul Tarihi

19.09.2019

Özet

Sanayileşen dünyada gelişen üretim ve pazarlama anlayışı birbirine benzeyen ürünlerin birtakım ayırt edici işaretler ya da sembollerle ayrılmasını zorunlu kılmıştı. Osmanlı Devleti de çağdaşı Avrupa ülkelerini yakından takip etmiş ve gerekli yasal düzenlemeleri yaparak markalaşma ve marka tescili işini belirli bir sisteme bağlamıştı. Konuyla ilgili olarak yayınlanan 1871 tarihli ilk nizamname, 1888 yılında “Fabrika Mamulâtıyla Eşya-yı Ticariyyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname” adıyla geliştirilmişti. Marka tescilini konu edinen bu düzenleme dünyadaki ilk örneklerden biridir ve metin içinde geçen “marka” kavramının karşılığı olarak gösterilen “alamet-i farika” tabiri hemen benimsenmiş, cumhuriyet döneminde de uzun bir süre kullanılmıştır. Adı geçen nizamname 1965 yılına kadar yürürlükte kalmış, yaşanan siyasi, idari ve ekonomik değişimlerin yarattığı eksiklikler, boşluklar kanunlar, kararnameler ve 1928’de yayınlanan talimatname ile giderilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması ve antlaşmanın eklerinden olan Ticaret Muahedesi’yle sinai mülkiyet üst başlığı altında belirli yükümlülükler altına girmiş ve bu yükümlülüklerin bir kısmının kalkmasıyla birlikte 1930 yılından itibaren köklü değişikliklere gitmişti. 1931 yılında imzalamış olduğu uluslararası antlaşmaların da gereğini yaparak marka tescil sistemini yenilemişti. Belirtilen tarihe kadar tescil edilen markalar alamet-i farika defterine işlenir, hangi markanın kim tarafından tescil edildiği marka sahibi ve devletin bilgisi dâhilinde kalırdı. Yapılan değişikliklerle defter sistemi terk edilmiş ve marka tescilleri Resmî Sınai Mülkiyet Gazetesi’nde yayınlanmaya başlamıştı.

¹ Bu araştırmanın verileri TÜBİTAK 1001 kapsamında desteklenen “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Markalaşma ve Marka Tescilinin Analizi (1871-1931)” isimli 215K216 numaralı projeden alınmıştır.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kiranlar@sakarya.edu.tr.

Hem alamet-i farika defterleri hem de Resmî Sınai Mülkiyet Gazetesi'nde tescil edilen markalarla ilgili verilen bilgiler neredeyse aynı içerikte olmakla birlikte, format değişmiş ve çok daha önemlisi marka tescilleri bir gazete aracılığıyla kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Bu makalede Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin 1923-1931 yıl aralığında marka başlığı altında gerçekleştirdiği yasal düzenlemeler, Lozan Antlaşması ve eki olan Ticaret Muahedesi'yle uluslararası konferanslar merkeze alınarak incelenecektir. İncelemeye Lozan Antlaşması tutanakları, arşiv belgeleri, ilgili kanunlarla, kanun gerekçeleri ve gazete haberleri kaynak teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: Marka, Marka Tescili, Markalaşma.

Analysis of Branding Process in Republican Era (1923-1931)

Abstract

Developing production and marketing in the industrialized world necessitated the separation of similar products with some distinctive signs or symbols. The Ottoman Empire followed closely the contemporary European countries and made the necessary legal arrangements and organised the branding and trademark registration in a certain system. The first regulation dated 1871, which was published on the subject, was developed in 1888 under the name of "Fabrika Mamulatiyla Eşya-yı Ticariyyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname (Regulation on the Signs of Goods for Commercial Goods and Factory Goods)". This regulation, which deals with trademark registration, is one of the first examples in the world. The term "alamet-i farika (trademark)", was adopted immediately and was used for a long time during the Republican period. The aforementioned regulation remained until 1965, and the deficiencies, gaps created by the political, administrative and economic changes experienced were tried to be solved by laws, decrees and instructions issued in 1928.

The Republic of Turkey, under the Treaty of Lausanne and top headlines of industrial property Trade Aggrement the from the annexes to the agreement entered into certain obligations and together with the removal of a portion of these liabilities had gone through fundamental changes from 1930. In 1931, it renewed its trademark registration system by the necessity of the international agreements it signed. Trademarks registered until the specified date are entered into the trademark book, which trademark is registered by who would remain between the owner of the brand and the state. With the amendment, the book system was abandoned and trademark registrations started to be published in the Resmî Sınai Mülkiyet Gazetesi (Official Industrial Property

Newspaper). Although both the trademark records and the information about the trademarks registered in the Resmî Sınai Mülkiyet Gazetesi are almost the same, the format has changed and, more importantly, the brand registrations have been shared with the public through a newspaper.

This article tries to evaluate regulations under the brand name title between 1923-1931 by the government of the Republic of Turkey, through the Treaty of Lausanne, the additional Trade Aggrement and international conferences. The minutes of the Lausanne Treaty, archival documents, relevant laws, justifications of law and newspaper news will be the source of the article.

Keywords: Trademark, Brand Registration, Branding.

Sınai Mülkiyet Konulu Temel Tanımlar, Usul ve Nizam, Uluslararası Antlaşmalar

Modern dünyada markalaşmak yaşanan rekabet ortamında kaliteli ürün ve iyi hizmet sunmak bir yana ürünün tüketici tarafından tanınması ve kalıcılık adına hayati önem taşır. Marka teriminin tanımı 10 Ocak 2017 tarihinde, *Resmî Gazete*'de yayınlanan 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nda;

“bir teşebbüsün mallarının veya hizmetlerinin diğer teşebbüsün mallarından veya hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlaması ve marka sahibine sağlanan korumanın konusunun açık ve kesin olarak anlaşılmasını sağlayabilecek şekilde sicilde gösterilebilir olması şartıyla, kişi adları dahil, sözcükler, şekiller, renkler, harfler, sayılar, sesler ve mallarının veya ambalajlarının biçimi olmak üzere her türlü işareten oluşabilir”

şeklinde yapılmıştır². Yukarıdaki kanunun da adı olan sınai mülkiyet ya da sınai haklarsa üst başlık olup sanayi, ticaret ve endüstride kullanılmak için üretilen ürünlerin üzerindeki bütün hakları taşır. Erken Cumhuriyet döneminde bu konuyla ilgili yaşanan değişmelerin daha iyi anlaşılması adına 1925 yılında, çok daha dar perspektiften bakılarak yapılan sınai mülkiyetin tanımını bu noktada vermek gerekir. Bu tanımlamaya göre sınai mülkiyet; *“ihtira beratlarını, faydeli modelleri, sınai resim ve modelleri, fabrika ve ticaret markalarını, ticaret*

² Sınai Mülkiyet Kanunu, *Resmî Gazete*, c. 58, sayı: 29944 (10.1.2017).

unvanlarını, mevrit işaretlerini veya menşe unvanlarını, ve gayri kanuni rekabetin men'i mevzularını ihtiva eder"³.

Bu makalenin ana temasını oluşturan alamet-i farika yani marka ise yine ele alınan dönem özelinde sınai mülkiyetin en önemli başlıklarından birini oluşturur; diğeri ihtira beratıdır/patenttir⁴. İngilizce karşılığı trademarks olan ve yukarıda ayrıntılı bir şekilde tanımlanan alamet-i farika/marka en basit ifadeyle bir ürünün benzerlerinden ayrılmasını sağlayan işaretler, şekiller, sembollerdir⁵.

Türkiye'de sınai mülkiyetle ilgili yasal düzenlemeler Osmanlı Devleti'nin kapitalist sistemle bütünleşme çabalarının bir ürünüdür ve Avrupa ile benzer yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır⁶. Dikkat çeken ilk düzenlemeyse 1871 yılında marka tescilini esas alan "Eşya-yı Ticariyyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname"dir. Belirtilen nizamnamenin eksiklikleri fark edilince daha da geliştirilerek 1888 yılında "Fabrikalar Mamulatiyla Eşya-yı Ticariyyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname" [1888 Nizamnamesi] yürürlüğe sokulmuştur.⁷ 3.3.1965 tarihli 551 sayılı Markalar Kanun'uyla yürürlükten kaldırılan bu nizamname belirtilen tarihe kadar marka konulu bütün düzenlemelerde odak noktası olmuştur.

Marka tescili ise herhangi bir markanın ya da hizmetin ilk düşünenin mülkiyeti olduğunu devletin gösterdiği organlar tarafından onaylandığının kaydını gösteren belgedir. Böylece marka sahibi

³ Reşat İbrahim, "Beynelmilel Sinaî Mülkiyet İttihadının ve İsviçrede Bernde Kain Beynelmilel Sinaî Mülkiyet Bürosunun Mevzu, Vazife ve Mesaisi Hakkında Rapor, *Resmî Sinaî Mülkiyet Gazetesi*, sene. 1, nr. 2 (Kânunevvel 1931), s. 4. Ayrıca bkz. Alkan Soyak, "Fikri ve Sinaî Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve GOÜ'ler Açısından Önemi", *Legal Fikri ve Sinaî Haklar Dergisi*, yıl. 1, sayı.1 (2005).

⁴ Osmanlı Devleti'nde patent uygulaması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Serkan Yazıcı-Sıla Şahin, "Osmanlı Devleti'nde Patent Uygulaması: Örneklerle İhtira Beratı Kanunu İncelemesi", *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s. 815-825.

⁵ Haydar Arseven, "Alameti Farika Hakkının Mahiyeti, Gayri Kanuni Rekabetle Münasebeti ve Doğumu", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 16/3-4 (1950), s. 822.

⁶ Marka kavramının tarihsel gelişimi hakkında kapsamlı bir özet için bkz. Tolga Akay, "Osmanlı Devleti'nde Marka Hukukunun Gelişimi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı. 126 (Eylül-Ekim 2016), s. 365-368.

⁷ Ahmet Kala-İrfan İnce, *Alamet-i Farika'dan Marka'ya*, Türk Patent Enstitüsü, Ankara, 2006, s. XIII.

mülkiyetini resmiyete dökmüş ve belirli bir süreyle kullanım hakkını almıştır. Tescil işlemlerinin yasal düzenlemeleri vardır ve Türkiye topraklarında gerek Osmanlı gerek Cumhuriyet döneminde bir marka sahibinin markasını tescil ettirmesi için izleyeceği yol, yasal prosedür yukarıda adı verilen nizamnameyle belirlenmişti. 1931 yılına kadar da tescil edilen markalar alamet-i farika defterlerine belirli bir usul içinde kaydedilmiş ve bu defterlerden ancak 15 adedi günümüze ulaşmıştır.

1888 Nizamnamesi'ne göre markanın tescili 15 yıl geçerliydi ve hak sahipleri süre dolunca tekrar başvuru yapıp süreyi yenileme hakkına sahipti. Marka tescili sürecinde marka sahibi ya da vekili belirlediği marka logo, şekil, resim vb. aslından farklı olmayacak şekilde iki adet halinde damga ve mühür basılacak tarzda hazırlar ve gerekli açıklamaları yapardı. Başvuru evrakı, başvurunun yapıldığı mahallin merkez liva temyiz meclisine gelir buradan onay aldıktan sonra İstanbul'a gönderilirdi. İstanbul'da Adliye Nezareti'nin oluru alınırdı. Bu arada başvuru sahibi belirli miktarda harç ödemek zorundadır ve sonucunda bir ay içerisinde işlemler tamamlanıp marka tescili işlemi gerçekleşmiş olurdu.

Tescil işlemlerinde tutulan kaydın denetim altına alınması önemliydi ve bu noktada kayıtların yer aldığı alamet-i farika defterleri önem kazanıyordu. Onaylanan marka bu defterlere tescilinin yapıldığı tarih, başvuru yapanın adı ve adresi varsa vekilinin adı ve adresi, alamet-in hangi eşya için kullanılacağı belirtilerek kaydedilir ve defterin üst kısmına markanın logosu olan şekil, harf ya da markanın isminin ifade edildiği resim ya da şekil yapıştırılırdı. Bu arada marka olarak belirlenen alamet-in asayiş, adap ve genel ahlaka uygun olması gerekiyordu⁸.

Gerek Osmanlı Devleti gerek Türkiye Cumhuriyeti sınai mülkiyet konusundaki uluslararası konferanslara katılma konusunda hassasiyet göstermiş olmakla birlikte konferansların sonucunda oluşturulan antlaşmalara katılma, oluşturulan birlikler içinde yer alma konusunda çekimser davranmıştı. Pek çok ülkenin aynı tavrı sergiledikleri bilinmektedir. Uluslararası antlaşmalar içinde en önemlisi 1883 tarihli Paris Sözleşmesi'dir (Sınai Mülkiyetin Himayesine Mahsus Milletlerarası

⁸ Kala-İnce, *Alamet-i Farika'dan Marka'ya*, s. 89-93; Akay, "Osmanlı Devleti'nde Marka Hukukunun Gelişimi", s. 374-378

Birlik Oluşturulması Hakkında Paris Sözleşmesi) ve sınai mülkiyetin anayasası olarak kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan'da vaat ettiği için 1925 yılında katıldığı bu oluşum Türk kaynaklarında beynelmilel ittihat, sınai mülkiyet ittihadı, uluslararası birlik, uluslararası ittihadı bağli olan ölkeler, gibi farklı adlarla anılmaktadır⁹.

İkinci önemli uluslararası belge Türkiye'nin katılmama konusunda net tavrının göröleceğı 1886 tarihli Bern Sözleşmesi (Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi)dir. Bu sözleşme fikir ve sanat eserlerinin korunmasıyla ilgili temel ilkelerin tespit edildiğı ilk uluslararası bağit olarak kabul edilmektedir¹⁰. Üçüncü antlaşma olan 14 Nisan 1891 tarihli Madrid Antlaşması'yla (Markaların Uluslararası Tescili Hakkında Madrid Antlaşması) uluslararası tescil için gerekli mevzuat belirlenmeye çalışılmış ve bu antlaşmaya taraf olan ölkeler sayısı ilk yıllarda çok az olmuştur. Bu ölkeler de tıpkı Türkiye gibi kendi marka mevzuatlarının belirtilen antlaşma hükümleriyle uyuşmaması nedeniyle böyle bir tavır içine girmişlerdir¹¹.

TBMM Hükümeti Dönemi ve Lozan Antlaşması'nda Marka

Daha cumhuriyet ilan edilmeden TBMM Osmanlı Devleti nizamnamelerini yasal kabul edip orada yer alan ahkâma uygun hareket ederek sistemin yürütölmesini sağlamış, TBMM hükümeti sadece savaşmadığı devletlerin vatandaşlarına ihtira berati ve alamet-i farika ilmühaberi vererek düşman devlet statüsündeki ölkelerin vatandaşlarının yaptığı başvuruları geri çevirmiştir¹². Bu arada kurtuluş

⁹ Kubilay Özdemir, *Tanınmış Marka Kavramı ve Ulusal Uluslararası Uygulamaları*, Türk Patent Enstitüsü Markalar Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara 2008, s. 15; *Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1995, s. 4; <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/paris/> (Erişim tarihi: 15 Ağustos 2019)

¹⁰ Ernst E. Hirsch, "Bern Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 7, sayı. 1-2 (1950), s. 134-135; *Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 4.

¹¹ Elif Betül Bayram, *Uluslararası Marka Tescil Sistemleri, Madrid Protokolü ile Topluluk Marka Sisteminin Karşılaştırmalı İncelemesi*, Türk Patent Enstitüsü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2001, s. 18; *Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 81.

¹² Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10, 172.192.1, ek 3: 12 Nisan 1339. "Osmanlı Devleti tescil edilmiş marka ve patent sahiplerinin hukukunu muhafaza etmeyi sürdürmüş buna karşın inceleme aşamasında tescil başvurularını reddetme yoluna gitmiştir. Yeni başvurular da kabul edilmeyerek, marka ruhsatları ve patent beratlarının devir ve satışı yasaklanmıştır". (Tolga Akay, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde

mücadelesinin verildiği ortamda var olanın devam ettirilmesi anlayışı bu alan için de geçerlidir ve bu düşünceyle tescil işlemlerinde 1888 Nizamnamesi'ne uygun olarak hareket edilmiştir.

Dönemsel şartlardan dolayı Kurtuluş Savaşı yıllarında alamet-i farika başvuruları hakkında elimizde yeteri kadar veri bulunmamaktadır. Aynı durum Birinci Dünya Savaşı yılları için de geçerlidir. Bu savaşın ilk yıllarında marka tescili konusunda tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı topraklarındaki tescil başvurularında da azalma olduğu düşünülmelidir. Avrupa merkezli Paris Sözleşmesi kapsamında kurulan sınaî mülkiyet birliğine dahil olan ülkeler için yapılan bir değerlendirmede 1913'ten 1915 senesine kadar geçen zaman diliminde uluslararası tescil sayısında %66 oranında azalma olduğu görülmüştür. Fakat bu oran 1916'dan sonra yükselmeye başlamış ve 1919'dan sonra büyük bir artış göstermiştir¹³. Aynı kaynakta Paris Antlaşması'na taraf olan Osmanlı Devleti'nin belirtilen birliği mensup ülkeler içinde en az marka tescili yapılanlar arasında yer aldığı belirtilmektedir.

Kurtuluş Savaşı'nın bitmesinin ardından başlayan Lozan görüşmelerinde marka konusunun da içinde yer aldığı üst başlık olan sınaî mülkiyet konusu gündeme getirildi. İktisat ve maliye sorunlarının görüşüldüğü üçüncü komisyonun oturumlarından birinde endüstri, edebiyat ve sanat yapıtları mülkiyeti ele alındı. Görüşmelerde Türk tarafı adına görüş bildiren Hasan Bey (Saka) Türkiye'nin henüz katılmamış olduğu, endüstri yapıtları ve fabrika markaları mülkiyetinin korunmasına ilişkin uluslararası sözleşmeler konu edilince, Türkiye'nin Osmanlı döneminde itibaren uluslararası antlaşmalara katılmama konusundaki tavrını anlatırcasına "bu konuda davranış özgürlüğünü elinde tutma"yı gerekçe göstermişti. Görüşmeler boyunca Türk tarafı, Türkiye'nin, "fabrika markalarının korunmasına ilişkin kurallara her zaman uymuştur ve bundan sonra da hep uyacaktır" tezini savunmuştur ve bu tez yıllarca temel politika olacaktır. Böylece sınaî mülkiyetin bütün alanları için geçerli olmak şartıyla tam bir hareket serbestiyeti

---

Sınaî Mülkiyet Haklarının Durumu ve Alman Silah Patentleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, nr. XVI/32 (2016 Bahar), s. 70)

¹³ Reşat İbrahim, "Beynelmilel Sınaî Mülkiyet İttihadının ve İsviçrede Bernde Kain Beynelmilel Sınaî Mülkiyet Bürosunun Mevzu, Vazife ve Mesaisi Hakkında Rapor", s. 5-6.

sağlanmış, uluslararası yükümlülüklerden feragat edilmiş; ancak iç hukukta eksik kalan mevzuatın tamamlanmasına çalışılmıştır.

Konferans görüşmelerinde karşı taraf Türkiye'nin sınıai mülkiyet haklarının korunması adına uluslararası antlaşmalara katılması ve savaşın yarattığı konuyla ilgili sorunların bir an önce çözülmesi için uğraşması yönünde belirttiyse de Türk tarafını ikna edemedi. Türk temsilcilerden "Türkiye'ye sokulan malların" sahtelerinin yapılmasının ve "bu malların çıkış yerlerinin yanlış" gösterilmesinin önünün alınması yönünde gerekli yasal düzenlemelerin yapılması istendi. Türk tarafıysa konuyu tekrar uluslararası sözleşmelere getirerek, belirtilen sözleşmelere katılmak için devletin "onları uygulamak için zorunlu olan yasaları çıkarması gerektiği" konusuna vurgu yaptı¹⁴.

Görüşmeler sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın antlaşma metni ile bu antlaşmaya ek Ticaret Muahedesi'nde sınıai mülkiyet konusuna değinilen hükümler yer aldı. Lozan Antlaşması'nın 86-91 maddelerini kapsayan 4. Faslı "mülkiyeti sınıaiye, edebiye veya sanayii nefise mülkiye" başlığını taşıyordu. Antlaşmaya göre Birinci Dünya Savaşı'nın başında Osmanlı Devleti'nin mütekalibiyet esasına dayanarak düşman devletlere karşı aldığı, sınıai mülkiyet haklarını askıya alma durumu kaldırılıyor ve hak sahipleri savaş öncesinde sahip oldukları mülkiyet haklarına antlaşma yürürlüğe girdiği andan itibaren tekrar kavuşuyorlardı. Bu durum savaş süresince böyle haklar elde eden, "geri verilen hakları zedelenmeksizin" Osmanlı uyrukları için de geçerli olacaktı.

Savaşın başlangıç tarihinde¹⁵ hak talep eden ya da savaş sırasında bu haklardan yararlanmak isteyen antlaşmaya taraf devletlerin vatandaşlarıyla Türk uyruklarına, ilgili devletlerin yasalarına karşı gelmemek şartıyla, her türlü işlemi yapma konusunda bir yıl süre tanınıyordu. Gerçekleştirilemeyen formaliteler, ödenemeyen vergiler gibi işlemler nedeniyle mağdur duruma düşen kişilerin hakları koruma altına alınıyordu. Savaş sırasında sınıai mülkiyet hukukunu haleldar etmiş gibi addolunan fiillerden dolayı hak sahiplerine ya da vekillerine karşı

¹⁴ *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, c. III, çev. Seha L. Meray, YKY, İstanbul, 1993, s. 297-298

¹⁵ Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç tarihi olarak 1 Ağustos 1914 günü kabul edilmektedir.

herhangi bir dava açılmayacaktı. Bu durum savaşın başlangıç tarihinden bu antlaşmanın yürürlüğe gireceği¹⁶ tarih arasında geçen müddet için geçerliydi.

Lozan Antlaşması kapsamında Türkiye’den ayrılan sınai mülkiyet sahibi kişiler Türkiye’deki konuyla ilgili bütün kanuni haklardan faydalanacaklar ve bu hakları yasal garanti altına alınacaktı. Antlaşmanın doğrudan marka ile ilgili olan maddesi 91. Maddeydi. İlgili maddede Osmanlı Devleti’nden 30 Ekim 1918 tarihinden sonra alamet-i farika tescili alanların Lozan Antlaşması’nın yürürlüğe girdiği ilk günden başlayarak üç ay içinde Türk hükümetine dilekçe vermeleri istenmişti; markalar yeniden tescil edilecekti¹⁷. Sınai mülkiyetle ilgili anlaşmazlıkları çözmekle yükümlü Muhtelit Hakem Mahkemesi kurulması kararlaştırılmıştı.

Lozan Antlaşması’na ek olarak kabul edilen Ticaret Mukavelenamesi’nin 14. Maddesi de aynı konuyla ilgiliydi. Bu maddeye göre Türkiye 2 Haziran 1911 tarihinde Washington’da tadil edilen sınai mülkiyetin korunmasına dair 20 Mart 1883 tarihli Uluslararası Paris Sözleşmesi’nin usul ve muamelat kısmına, edebiyat ve güzel sanatların korunmasına ilişkin 13 Kasım 1908 tarihinde tekrar tadil edilen 9 Eylül 1886 tarihli Bern Mukavelenamesi’yle, edebiyat ve sanayii nefiseye ait eserlerin korunmasına dair 20 Mart 1914 tarihli Bern Ek Protokolü’ne iştirak etmeyi kabul ediyordu. Aynı muahede Türkiye’nin, antlaşmaya taraf devletlerce itiraz olmadığı sürece “Türkçe lisanına tercüme hakkına dair” itiraz talebini saklı tutmuştu ve Türkiye belirtilen protokole iştirak konusunda istediği gibi hareket etme yetkisindeydi¹⁸.

Türkiye muahedede adı geçen Bern Ek Protokolü’ne katılmadı; daha doğrusu fikri mülkiyetle ilgili hiçbir yükümlülük altına girmek istemedi ve bu tavrını 1928 Belgrad Kongresi’ne gözlemci sıfatıyla katılan Belgrad Elçiliği Başkatipli İnyetullah Cemal Bey aracılığıyla resmen açıkladı. Cemal Bey Türkiye’nin henüz yabancı dilde yazılmış eserlerin

¹⁶ Lozan Antlaşması 23 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmış olup, antlaşmaya taraf ülkelerinin tümünün onayı sonrasında 6 Ağustos 1924 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹⁷ “Lozan Sulh Muahedesinin Kabulüne Dair Kanunlar”, *Düstûr*, Üçüncü Tertip, c. 5, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1931, s. 86-92.

¹⁸ “Lozan Sulh Muahedesinin Kabulüne Dair Kanunlar”, *Düstûr*, Üçüncü Tertip, c. 5, s. 199-201.

tercümesine ihtiyacı olduğunu, bu nedenle Ticaret Mukavelenamesi'nin 14. Maddesinde belirlenen Bern Protokolü'nün şartlarını uygulayamayacağını açıkça söyledi. Türkiye'nin kesin tavrına rağmen diğer katılımcı üyeler bu kararı onaylamadı; ısrarcı oldu ve hatta 28 Eylül 1928 tarihli aynı gündem konulu oturumda Türkiye Cumhuriyeti'nin bazı istekleri reddedildi. Fakat Türkiye bu konuda kararlı olduğunu, konferans öncesinde yürürlüğe giren 1928 tarihli talimatnamede fikri mülkiyet haklarıyla ilgili herhangi bir hüküm koymayarak göstermişti.

Bu arada Türkiye'nin katılmakta geri durduğu Bern Ek Protokolü'nün ana konusu olan fikri mülkiyet hakları, genel itibarıyla "fikri çaba ve zekânın ürünlerini devlet otoritesiyle korumayı hedefleyen haklar" olarak tanımlanmakta¹⁹, kapsam dahiline ilim ve fen eserleri yanında edebiyat, müzik ve sinema da alınmaktaydı²⁰. Belirtilen alanlar insan zekânının, entelektüel birikim ve yaratıcılığının ürünü olan, edebiyattan müziğe ve endüstriyel tasarıma kadar uzanan geniş bir yelpaze içindeki icat edilen ürünleri kapsıyordu. İcadın ticari amaçla kullanılması durumunda mucidin hakları öne çıkıyor ve bunların korunması önem kazanıyordu. Türkiye, özellikle bu geniş kapsamlı alanın bir kolu olan çevri ve telif hakları konusunda çekince gösteriyordu.

Özetle Türkiye Cumhuriyeti tıpkı Osmanlı Devleti gibi sınai hakların korunması konusunda sadece Paris Sözleşmesi'ni onaylamakla yetinmiş²¹ ve klasikleşen tavrını markaların uluslararası tesciliyle ilgili Madrid Protokolü'ne de katılmayarak göstermiştir. Fakat ülke genelinde gerekli düzenlemeyi yaparak 1932 yılında "Markaların Beynelmilel Tescili Nizamnamesi"ni yayınlamış ve böylece uluslararası tescil işlemlerinde uygulanacak yöntemi belirlemiştir²².

Cumhuriyetin İlanından Sonra Yapılan Yasal Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti Lozan kararlarının bir sonucu olarak 1925 yılında La Haye'de yapılan bir toplantıya katılarak "Sınai mülkiyetin korunması için Uluslararası Bir Birlik Oluşturulması Hakkındaki Paris

¹⁹ Alkan Soyak, "Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve GOÜ'ler Açısından Önemi", s. 1.

²⁰ Hirsch, "Bern Sözleşmesi", s.130.

²¹ *Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 48.

²² *T.C. Resmî Gazete*, sayı. 2019 (18 Şubat 1932)

Sözleşmesine” katıldı. Konferans sonrasında oluşturulan antlaşma kapsamında “sınai resim ve modellerin korunması” konusuna yoğunlaşmıştı; Türkiye klasik tavrını tekrar göstererek oluşturulan birliğe dahil oldu; antlaşmaya taraf olmadı²³. Sadece kendince uygun gördüğü yasaları, talimatnameleri ve nizamnameleri yayınladı. Bunlardan biri Lahey’de gündeme getirilen tanınmış marka konusunda oldu.

Tanınmış marka (well-known mark) terimi Lahey Sözleşmesi’ni girmişti²⁴ ve birlik ülkeleri, başka bir ülkede, o ülkenin yetkili makamları tarafından tanınan markanın, aynısı ya da benzerinin kopya ya da taklidi olanının kullanımını yasaklayacak ya da tescil etmeyecekti²⁵. Türkiye bu antlaşmaya taraf olmamakla birlikte tanınmış marka konusunda harekete geçti ve gerekli düzenlemeyi yaptı. Devletin bu konudaki eyleminde Türkiye orjinli tarım ürünlerinin marka değerinin korunması gereği etkiliydi. Özellikle Avrupa’da taklit edilen bu tür ürünler tütün, sabun, gülyağı, halı, kuru üzüm ve incir ve ipek böceği tohumları olarak belirlenmişti. Taklit konusunda en büyük tehditse İtalyan ve Yunanistan incir ve üzümünün Türk üzüm ve inciri markası altında pazarlanmasıydı; bu konuda suçlananların başında Türkiye’den ayrılan “Firari Ermeni ve Rumlar” geliyordu. Hükümet 1925 yılının sonbahar aylarında bu “Firari Ermeni ve Rumların” Türk ürünlerini taklit suretiyle Avrupa piyasalarında yürüttükleri gayri meşru rekabete karşı bazı tedbirler aldı²⁶. Aynı zamanda taklit edenler kadar Türk üretici ve özellikle ihracat yapan fabrikatörler eleştirildi. Türk ihracatçılar Avrupa’ya ihraç edilen Türk ürünlerinin ambalaj ve ürünlerinin üzerine alamet-i farika yapıştirilmesi konusundaki gerekli duyarlılığı göstermemekle suçlanıyordu. Rakip ülkeler bu durumdan fayda sağlıyor, “milli mahsulatımız”ı türlü hileler kullanarak karalıyor, onun

²³ Hamdi Pınar, *Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyet Haklarının Önemi ve Türkiye*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2004, s. 72

²⁴ Bu tabir ilk kez bu sözleşmede geçmekle birlikte, terimin tanımı net bir şekilde yapılmamıştır (Özdemir, *Tanınmış Marka Kavramı ve Ulusal Uluslararası Uygulamaları*, s. 15)

²⁵ Çolak, “Paris Sözleşmesi’nin 6bis Maddesi Anlamında Tanınmış Markalar, Bu Tanınmışlığın Nasıl Belirleneceği Sorunu ve Wipo Kriterleri”, *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, c. 4. Sayı. (2004/2) s. 27.

²⁶ “Ticaret Vekâleti”, *Hakimiyet-i Milliye*, 13 Teşrin-i sani 1341/1925, s. 1.

değerini düşürerek kendi ülke ürününe menfaat sağlıyordu. Bu nedenle “gayr-i meşru rekabetlerle milli iktisadiyatımıza müteveccih darbelere mani olmak maksadıyla” 1888 Nizamnamesi’nin ilgili maddesi yeniden düzenlendi. Bu kararlar Türkiye’den ihraç edilen üzüm, incir, tütün, halı, sabun, ipek böceği tohumu ve gülyağının şişe, kutu ve ambalajlarına ticaret ve fabrika isim ve unvanlarıyla birlikte ilgili fabrika ve ticari müesseseler tarafından tescil ettirilen alamet-i farikalarının yapıştirılması şartı getirildi²⁷. Bu ürünleri üreten, satan ve pazarlayan firmalar ilgili kararnamenin ilan tarihinden itibaren üç ay içinde yükümlülüklerini yerine getirecek, yapmayanlar para cezasına çarptırılacaktı; para cezasının hapse çevrilmesi opsiyonu da vardı. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti tarafından tescil edilen markalar uluslararası birliğe bağlı olan ülkelerdeki gibi işlem görecekti²⁸.

Bu karar o zamana kadar alamet-i farikayla ilgili düzenlemelere çok da duyarlı olmayan basın da olsa ilgisini çekti. 17 Aralık 1925 tarihinde yayınlanan *İkdam* gazetesinde bu konu kısa bir haberle geçştirildi. Yazıda verilen bilgiye göre, her fabrika ve ticarethane üç ay zarfında alamet-i farikalarını tescil ettirip, ihraç edecekleri ürünlerin kutu, şişe ve ambalajlarının üzerine alamet-i farikalarını yapıştırmakla yükümlüydü.²⁹

Kanuni yükümlülüğe rağmen tüccarın bu konuda gereken hassasiyeti göstermediği görüldü. Türk üretici/ihracatçı/fabrikatörler belirtilen kararnameden ya vaktinde haberdar olamadılar ya da uygulamadan kaynaklanan sorunlar nedeniyle yükümlülüklerini zamanında yerine getiremediler. Oysa kendilerine üç ay süre tanınmış, süre 15 Mart 1926’da dolmuştu. Kişi ve kurumların mağdur edilmemesi adına Ticaret Vekâleti’nin talebiyle süre iki ay daha uzatıldıysa da³⁰ mükelleflerin karardan haberdar olmaması, bazılarının kararla ilgili şüpheleri nedeniyle yükümlülüklerini yerine getiremedikleri gerekçe gösterilerek,

²⁷ *Resmî Ceride*, Sene. 3, nr. 245 (15 Kanun-i evvel 1342/1926), “Mecburi Alamet-i Farika Hakkında Karar”, *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, yıl. 1, sayı. 1 (Kanun-i sani 1926), s. 45.

²⁸ *Ticaret Vekâleti Mecmuası*, ikinci sene, nr. 14-15 (Teşrin-i evvel ve sani 1341/1925), s. 158-160.

²⁹ *İkdam*, 17 Aralık 1341/1925.

³⁰ BCA, 030.18.01.01, 18.24.4, 21 Mart 1926.

18 Temmuz 1926'da 1 yıl³¹, 25 Mayıs 1927 yine bir yıl daha ³² erteleme kararı alındı. En sonunda 16 Mayıs 1928 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararıyla 1925 kararnamesi yürürlükten kaldırıldı³³.

1888 Nizamnamesi'nin yetersiz olduğu ve üzerinde değişiklik yapılması yönünde hakim bir görüş vardı. Bu yetersizliğe, bir raporun marka taklidine temas edilen bölümünde de yer verildi. Adı geçen rapor İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nın, oda üyeleri, akademisyenler ve üst düzey bürokratların yer aldığı 13 kişiden oluşan bir kurula İstanbul'un iktisadi durumu konusunda hazırlattığı rapordur. Kurul raporunu iş/ticaret alanlarından belirlediği 104 kişiyle görüşerek onların fikirlerini, görüşlerini ve şikâyetlerini dinleyerek kaleme almıştı. Oldukça uzun metnin çok kısa bir kısmında marka konusuna değinilmişti. Görüş ve şikâyetleri dinlenen sigara kâğıdı tacirleri kendi markaları olan sigaralarını tanıttıklarını ve ürünlerinin halk tarafından sevildiğini fakat bunu gören bazı kişilerin kendi mülkiyetlerindeki alamet-i farikalarında ufak tefek değişiklikler yaparak ürünü pazarladıklarını ve tüketiciyi kandırdıklarını söylemiş ve 1888 Nizamnamesi'nin gözden geçirilmesini istemişlerdi³⁴.

Raporun sonunda raportörler "Alamet-i Farika Nizamnamesi'nin, üreticilerin hukuk ve menfaatlerini muhafaza edecek ve taklit'i men edecek tarzda düzenlenmesi"ni istemişlerdi³⁵. Aynı yıllarda markaların taklidi konusu Osmanlı dönemindeki kadar yaygındı denilse yanlış olmayacaktır. Sigara kâğıdı tüccarları şikâyetlerinde haklıydılar ve cumhuriyet döneminde de en çok marka taklidi bu sektörde görülecekti. Sigara kâğıdının önemine vurgu yapmak adına 23 Kasım 1923-26 Nisan 1924 tarihleri arasında yapılan toplam 129 tescilin 17'sinin sigara kâğıdı olduğunu belirtmek yeterli olacaktır³⁶.

³¹ BCA, 030.18.01.01, 20.45.02, 18 Temmuz 1926.

³² BCA, 030.18.01.01, 24.33.14, 25 Mayıs 1927.

³³ BCA, 03.18.01.01, 29.32.10, ek: 16 Mayıs 1928.

³⁴ *Ticaret ve Sanayi Odasında Müteşekkil İstanbul İktisat Komisyonu Raporu*, haz. Aynur Karayılmazlar-Ekrem Karayılmazlar, İto Yayınları, İstanbul, 2006, s. 86.

³⁵ *Ticaret ve Sanayi Odasında Müteşekkil İstanbul İktisat Komisyonu Raporu*, s. 221.

³⁶ *Ticaret Vekâleti Mecmuası*, Birinci sene, nr. 1 (Ağustos 1340), s. 23-28; *Ticaret Vekâleti Mecmuası*, Birinci -sene, nr. 2 (Eylül 1340), s. 77-84.

Diğer sektörler ve özellikle yabancı orijinli markalar için benzer durum geçerliydi. Örneğin Alman bir çorap markası olan Viktorya markasının alamet-i farikasını taklit eden bir tüccar hakkında taklit suçuyla dava açılmıştı. Dava edilen kişi İstanbul'da yaşayan Agordikyan Efendi'ydi; fakat davacı mantıklı bir gerekçe göstermeden davasını geri çekmişti³⁷. Bu tip davalar yukarıda da belirtildiği gibi sigara kâğıdı konusunda çok sık görülmekteydi; ama nedense marka sahipleri taklitçileri dava etme konusunda çok da istekli davranmıyorlardı.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin marka konusunda en çok üzerinde durduğu konu alamet-i farika başvurularından alınan harç miktarı oldu. 1888 Nizamnamesi yürürlüğe girdiği andan itibaren, Avrupa Devletleri özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bozulan maliyelerini düzeltmek adına aldığı harçları arttırmış; fakat gerek Osmanlı gerek Türkiye Cumhuriyeti döneminde bu konuda gerektiği oranda artışa gidilmemişti.

1888 Nizamnamesi uyarınca marka başvurularında belirli miktarda harç alınıyordu ve her ne kadar o günlerde miktar az bulunsa da birkaç yıl artışa gidilmemişti. 21 Aralık 1899 tarihli bir buyruldu yanında³⁸ 1901 yılında alınan karara göre ruhsatnameleri istihsal olunan alamet-i farikaların her bir sureti için 25 kuruş harç alınacaktı³⁹. Bu tarihten sonra yasal düzenlemeye gerek duyulmaksızın harç miktarında artışlar yapılmıştır. Örneğin 1916 tarihli bir kararlar harç miktarının arttırıldığı bilinmektedir⁴⁰. Ayrıca 1909 yılından itibaren hazırlanan devlet bütçelerinin, gelir kalemlerinin harçlar faslının gözden geçirilmesi gerekir.

TBMM hükümeti de daha Kurtuluş Savaşı devam ederken yaptığı bir düzenlemeyle harç tarifesini belirledi. Tescil başvuruları tamamlandıktan sonra marka sahibine verilecek ilmühaber karşılığında

³⁷ "Bir Alamet-i Farika Davasının Netice-i Garibesi-"Viktorya" Markalı Çorap Meselesi", *İkdam*, 27 Eylül 1924, s. 1

³⁸ BCA, 030.10, 18.102.12, Ek 2: 21.9.1929.

³⁹ "Fabrika Mamulatile Eşyayı Ticariyeye Mahsus 29 Nisan 1305 tarihli Alamet-i Farika Nizamnamesine müzeyyel madde-i nizamiye", *Düstûr*, I. Tertib, c. 7, Başvekâlet Devlet Matbaası, 1941, s. 711

⁴⁰ BCA, 30.18.01, 16.78.5. Osmanlı döneminde alamet-i farika harçları hakkında yapılan düzenlemeler için bkz. *Düstûr*, I. Tertip, c. 8, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara 1943, s. 254, 371.

kendisinden 30 Osmanlı lirası alınacaktı. Birden fazla marka tescili söz konusu ise ikincisi için 15, üçüncüsü içinse 12,5 Osmanlı lirası tahsil edilecekti. Ruhsatnamelerini alan marka sahipleri alamet-i farikalarının tasdikli suretlerini talep ederlerse bunun için de 2 Osmanlı lirasını ödeyeceklerdi⁴¹. 1928 yılına gelindiğinde –tedavüldeki para ve değerindeki değişiklik hesaba katılmalıdır– harç tarifesi şöyleydi: Birinci marka için 10, ikincisi için 6 ve daha fazlası için 5'er Türk Lirası. Belirtilen bedelin çok az olduğu ortadaydı; çağdaşı Avrupa ülkelerindeki patent ve marka başvuruları sırasında alınan ücretle Türkiye'deki arasında büyük farklar vardı. Harçların arttırılması gerekliydi ve bu yolda para değeri uluslararası piyasalarda en yüksek olan İngiltere ve İsviçre'deki tarifelerin kıstas alınması kabul gördü. Örnek alınan diğer bir ülke de İspanya'ydı. İspanya da tıpkı Türkiye gibi daha çok yabancı orjinli markaların tescil edildiği bir ülkeydi ve oradaki tescil sistemi benimsenmeliydi. Kısacası İspanya'da olduğu gibi yerli ve yabancı başvurulardan farklı oranlarda harçlar alınacaktı. Ücretlerin arttırılması konusunda uluslararası antlaşmalar da mesnet alınmıştı: Paris Sözleşmesi'yle kurulan birliğe dahil olan ülkelerdeki harç tutarı kadar para almak Türkiye Devleti'nin hakkıydı. Bu bakış açısıyla ücret tarifesinde geçen rakamlar yükseltildi ve başvuru ücreti olarak 5 ila 20 lira, markanın tescil işlemleri bittikten sonra 25 ila 50 lira, markanın tekrar tescilli durumunda da 50 ila 200 lira alınması teklif edildi⁴².

Belirtilen rakamlar en ince ayrıntılar düşünülerek oluşturulduğu anlaşılan bir kanun tasarısında geçiyordu. Fakat bu tasarı “durumun aciliyeti” gerekçe gösterilerek yürürlüğe konulamadı⁴³. Durum 2 Mart 1929 tarihli “28 Nisan 1304 Tarihli Alâmeti Farika Nizamnamesine Müzeyyel Kanun”la çözülmeye çalışıldı. Bu kanunla tescil işlemleri için

⁴¹ “Alamet-i Farika Hakkında 29 Şaban 1305 Tarihli Nizamnamenin Bazı Mevaddını Muaddel Kararname”, Düstür, II. Tertip, c. 12, s. 507

⁴² Başvuru harçları ve tescil sonrasında ödenecek tutarlarla ilgili kanun layihası için bkz. BCA, 30.18.01, 16.78.5

⁴³ Bu durum 1929 tarihli kanunun gerekçesinde şöyle açıklanmıştı: “Ahiren Şurayı Devlete takdim kılınmış olan yeni mülkiyeti sınıaye kanun layihasında gerek beratlarla ve gerek alamet-i farikalara ait ahkâmın esaslı bir surette tetkik ve islahı ehemmiyetle nazarı itibara alınmışsa da daha ziyade muamelata taalluk eden ve halline müstacelen ihtiyaç görülen bu noksanın bir müzeyyel madde ilavesi suretiyle ikmali münasip görülmüştür”. (“Alamet-i Farika Nizamnamesine Bir Madde Tezyiline dair 1/329 Numaralı Kanun Layihası ve İktisat ve Maliye Encümenleri Mazbataları”, sıra no. 96, 10.1.1929)

yapılan başvurularda markanın tescil edilememesi ya da gerekli evrak ve vesikalardaki eksiklik ve yanlışlıkların düzeltilmesi için yapılan bildirim tarihinden itibaren azami üç ay zarfında noksanlar ikmal edilmediği takdirde resim namıyla alınan harcın ancak yarısının iade edileceği açıklanmıştı. Bu arada yürürlüğe sokulmayan kanun tasarısının hazırlandığı sırada, 1888 Nizamnamesi'nde reddedilen başvurularda daha önceden alınan harçların iade edilip edilmeyeceği yönünde açık bir hükmün bulunmadığı anlaşılmıştı⁴⁴.

Marka Tescili Konusunda Önemli Bir Aşama: 1928 Tarihli Talimatname

Marka tescili başvurularından elde edilen geliri arttırma yolundaki kanun tasarısı, çok dar kapsamlı bir kanunla farklı bir uygulama yoluna giderken usul ve muamelattaki eksiklikler bir talimatname ile giderilmeye çalışıldı. 9 Temmuz 1928 tarihinde yayınlanan bu talimatname "18 Şubat 1295 Tarihli İhtira Beratı ve 28 Nisan 1304 Tarihli Alamet-i Farika Nizamnamesinin Suret-i Tatbiki Hakkında Talimatname" [1928 Talimatnamesi] adını taşıyordu⁴⁵. Talimatnameyle 1888 Nizamnamesi'nin eksiklikleri giderilirken, yeni idari yapıya uygun bazı düzenlemeler de yapıldı.

Talimatnamede ilk temas edilen tescil başvurularının nereye yapılacağıydı; bu konuda yetkili merci merkezde İktisat Vekâleti, taşrada ise vilayet idareleriydi. Tescil başvurularında teslim edilecek evrak sıralanmıştı: Alamet-i farikanın 5 örneği, pul, başvuru vekil tarafından yapılıyorsa vekâletname, alamet-i farika daha önce farklı bir ülkede tescil edilmişse ve bundan dolayı rüçhan hakkı talep ediliyorsa alamet-i farikanın daha önceden alındığı ülke idaresi tarafından verilen müracaat belgesi ve bunun tercümesi. Alamet-i farika örnekleri tab, damgalanma ve fotoğrafla çekilmek suretiyle orta kalınlıkta beyaz ve sağlam kâğıt üzerine 5 mm'den az ve 10 cm'den fazla büyüklükte olmamak şartıyla

⁴⁴ "28 Nisan 1304 Tarihli Alâmeti Farika Nizamnamesine Müzeyyel Kanun", *Resmî Gazete*, sayı: 1141 (12.3.1929); "Alamet-i Farika Nizamnamesine Bir Madde Tezyiline dair 1/329 Numaralı Kanun Layihası ve İktisat ve Maliye Encümenleri Mazbataları", sıra no. 96, 10.1.1929.

⁴⁵ Talimatnamenin tam metni için bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete*, sayı. 955 (4 Ağustos 1928)

yapıştırılacaktı. Yapıştırılması gereken pul ve vurulan mühür bu numuneleri kapatmayacak şekilde numunenin arkasına yerleştirilecekti.

Belirtilen belgeler hazırlandıktan sonra başvuru yapılacak ve vilayet idareleri gereken harcı alıp kayıt muamelesini yaptıktan sonra üzerinde hiçbir araştırma yapmadan başvuru evrakını Mıntıka Sanayi ve Mesai Müdüriyeti'ne gönderecekti. Belgelerin eksik olup olmadığı tespit edildikten sonra 24 saat içinde tahsil edilen harç makbuzları mahalli veznelere yatırılacak, makbuzun tarih ve numarası başvuru dilekçesine kaydedilecek, mühürlenecekti. Talimatnameye göre noksan veya hatalı evrak bulunması durumunda ancak harç yatırıldıktan sonra bunların ikmaline olanak tanınacaktı. Merkezde sanayi müdüriyet-i umumiyesi, vilayetlerdeki idare heyetleri başkatipleri bütün evrakı mühürleyip gerekli sicil varakalarını İktisat Vekâleti'ne gönderecekti.

1928 Talimatnamesi'nde başvuruların geri çevrilme şartları da belirlenmişti. Alamet-i farika olarak belirlenen şekil, resim ya da harfler "müphem ve hudutsuz tabirler"i "lüzumsuz kelime ve kayıtlar"ı içermeyecek, herhangi bir karışıklığa mahal vermeyecekti. Aynı zamanda alamet-i farika sahibine ait olmayan, tesciline ve kullanılmasına olanak verilmeyen ticaret unvanlarıyla marka sahibinin ikamet ve ticaret mahalli ile alakadar olmayan menşe ünvanları tescil edilmeyecekti. Osmanlı döneminde olduğu gibi resmi arma, milli işaret ve alametlerle, cemiyet ve müesseselere ait alamet ve işaretler kullanılamayacaktı.

1888 Nizamnamesi'nde olduğu gibi alamet-i farikanın sahibi varsa vekiliyle ilgili belirtilmesi gerekenler aynen tekrarlanmıştı. Farklı olarak yabancı ülkelerde ikamet eden marka sahiplerinin işlemlerinde geçen bilgiler Latin harfleriyle yazılacaktı. Markanın tescil süresi eskiden olduğu gibi 15 yıl olarak belirlenmişti. Tescil onaylandıktan sonra alamet-i farika defterlerine işlenecek, Türkiye haricinde yaşayan marka sahiplerinin kabul edilen tescilleri farklı alamet-i farika defterlerine kaydedilecekti.

1928 Talimatnamesi'nin ayırıcı özelliği bir markanın birden fazla ülkede tescili söz konusu olduğunda ilk tescili yapana öncelik veren rüçhan hakkını tanımasıydı. Marka sahipleri Paris Sözleşmesi'nin ikinci maddesinde belirtilen süre oranında geçerli olmak şartıyla rüçhan hakkı talebinde bulunabileceklerdi. Bir marka sahibi markası üzerinde rüçhan

hakkı talebinde bulunuyorsa bunu tescil başvuru evrakı içinde belirtmek zorundaydı. Böyle bir talep ve kabul onayı olmayan sicillere “rüçhan hakkı yoktur” şeklinde bir ibare konulacaktı⁴⁶.

Marka Tescil Sisteminde Köklü Değişiklik ve Farklılaşma

Türkiye'nin uluslararası toplantılara katılmakla birlikte imzalanan antlaşmalara taraf olmama yönündeki eğilimi sürekli vurgulanmıştı. Bu karardan sapma yolunda ilk kırılma 1930 yılında oldu. 15 Mayıs 1930'da *Resmî Gazete'* de yayınlanarak yürürlüğe giren 1616 sayılı kanunla, Paris Sözleşmesi'nin ve Madrid İtilafnamesi'nin 1925 tarihinde Lahey'de tadil edilen şekli kabul edildi. Daha farklı ifadeyle 1925'de alınan kararın kanunlaşması için 1930 yılı beklenmişti⁴⁷.

Bu kanunun ülkede yaşanan köklü değişikliklerle yakından ilgisi vardı ve 1929 yılı mihenk noktası olacaktı. 1929 yılında Lozan'da getirilen bazı kısıtlamalar kaldırılacaktı. Şöyle ki Türkiye'nin Lozan'da verdiği 1916 yılında belirlenen gümrük tarifelerini 5 yıl boyunca değiştirmeyeceği garantisini aynı yıl itibarıyla bitmişti. Gümrük tarifelerini istediği gibi belirleme yetkisine sahip olan Türkiye kısa bir süre içinde gümrük vergilerini artırma yönündeki beklenen değişikliği yapmıştı. 1930-1931 yılları Türkiye'nin dış ticarete yönelik sıkı bir denetim uygulayacağı dönemin de başlangıcıydı ve devlet korumacılığının öne çıktığı yıllar olacaktı. Kısacası Lozan'da getirilen kısıtlamaların kaldırılmasıyla başlayan ve takip eden dönemde Türkiye hiçbir bağit ve kısıtlamaya tabi olmayarak bağımsız hareket etme gücüne erişiyordu. Aynı dönemde

⁴⁶ Hayri Bozgeyik, “Markalarda Rüçhan Hakları”, *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuk Dergisi*, c. 7, sayı: 2007/1, s. 51. Fakat rüçhan hakkı konusunda uygulamada sıkıntılarla karşılaşıldı. İktisat Vekâleti'nin 1928 Talimatnamesi'nin yayınlanmasından kısa bir süre sonra Şura-yı Devlete sorduğu soru bu anlamda dikkate değerdir: “bir markanın bir diğeri tarafından başka bir eşya hakkında tescilli talep edildiği taktirde bu talebin kabulüne ve bu suretle ilk tescil sahibine ait hukukun takyidine cevaz-ı kanuni olup olmadığı” ydı. Varılan sonuçta ilginçti: *Alamet-i Farika* nizamnamesinde bu konuyla ilgili bir karar olmadığı ve memurların bu konuda herhangi bir işlem yapmaması gerektiği ortaya bir sorun çıkarsa konunun mahkemelerce çözülmesiydi (BCA, 30.18.1.1, 29.47.16: 29 Temmuz 1928 tarihli kararname)

⁴⁷ T.C. *Resmî Gazete*, sayı.1506, 29 Mayıs 1930; Reşat İbrahim, “Beynelmîl Sinaî Mülkiyet İttihadının ve İsviçrede Bernde Kain Beynelmîl Sinaî Mülkiyet Bürosunun Mevzu, Vazife ve Mesaisi Hakkında Rapor, s. 3

birliğe üye ülkelerin de Türkiye gibi hareket ettiği, 1930'dan sonra katılımların arttığı görülecektir⁴⁸.

15 Mayıs 1930 tarihli kanunla marka tescili konusunda başka bir evreye geçilmiş oluyordu. Kanun kapsamında dahil olunan birliğe üye ülkelerden birinde tescil edilmiş olan markaların diğer memleketlerde taklit edilmesini önlemek için belirlenen himaye yöntemleri yanında yine birliğe üye ülkelerin bayrak, resmi arma, alamet ve işaretlerinin kullanım şartları belirlenmişti⁴⁹. Türkiye aynı kanunla yabancıların markalarını tescil ettirebilmeleri için Türkiye'de bir ticarethane sahibi olması şartını kaldırdı; fakat sadece ittihada dahil memleketlerden birinde bulunanlar veya ticari müessesesi olanlar bu himayeden yararlanabileceklerdi⁵⁰. Bu kadarla yetinmeyen Türk hükümeti 1931 yılında 1908 Berlin Belgesi ve 1914 Bern Ek Protokolüne de katılmak istediysede 8 devletin itirazı üzerine bu katılım gerçekleşemedi⁵¹.

Diğer bir değişiklik de 1 Şubat 1931 tarihinde yürürlüğe giren bir kararnameyle *Resmî Sınai Mülkiyet Gazetesi*'nin yayınlaması oldu. Bu karar Türkiye'nin taraf olduğu antlaşmalar kapsamında yerine getirmesi gereken bir yükümlülüktü⁵². Sınai Mülkiyet İdaresi tarafından yayınlanan gazetenin birkaç sayfası tescil edilen markalara ayrıldı. Gazetenin bu sayfalarına bakıldığında marka ilanlarında yer alan bilgilerin alamet-i farika defterlerindeki içerikle neredeyse aynı, fakat farklı bir formatta olduğu görülür⁵³. Getirilen yeni sistemle tescil kayıtları açısından defter sistemi terk ediliyor, daha modern ve

⁴⁸ Bu konuda bkz. https://www.wipo.int/treaties/fr/ActResults.jsp?act_id=27 (Erişim tarihi: 15 Ağustos 2019)

⁴⁹ Reşat İbrahim, "Beynelmilel Sınai Mülkiyet İttihadının ve İsviçrede Bernde Kain Beynelmilel Sınai Mülkiyet Bürosunun Mevzu, Vazife ve Mesaisi Hakkında Rapor", s. 3.

⁵⁰ Arseven, "Alameti Farika Hakkının Mahiyeti, Gayrı Kanuni Rekabetle Münasebeti ve Doğumu", s.884.

⁵¹ Hirsch, "Bern Sözleşmesi", s. 139.

⁵² Belirtilen karar Paris Sözleşmesi'nin 12. Maddesiydi. Bu madde şöyleydi: "Akit memleketlerden her biri hususî bir Sınai Mülkiyet İdaresi tesis etmeği ve ihtira beratlarını faydalı modelleri, sınai resim veya modelleri, fabrika veya ticaret markalarının umumun itilâına koymak üzere merkezi bir depo vücade getirmeği taahhüt ederler. Sınai Mülkiyet İdaresi mevkut ve resmi bir gazete neşredecektir" (T.C. Resmî Gazete, sayı. 1506 (29 Mayıs 1930), s. 8992

⁵³ "(Sınai Mülkiyet Gazetesi) hakkında talimatname", *T.C. Resmî Gazete*, nr. 1739 (4 Mart 1931).

uluslararası müktesebata uygun kayıt sistemine geçiliyordu. Üstelik marka tescillerinin gazete yayınıyla kamuoyuna ilan edilmesi önemli bir gelişmeydi. Gazetenin diğer bir vazifesi de başvuruları reddedilen kişi/firma ya da şirketlerin isimlerini yayınlamaktı. Nihayetinde uluslararası yükümlülükler kapsamında bir adım daha atıldı ve 31 Ocak 1932 yılında uluslararası marka tesciliyle ilgili bir nizamname yayınlandı ve Avrupa'yla uyum anlamında önemli bir eşik daha aşılmış oldu⁵⁴.

Sonuç

Türkiye 1923-1931 döneminde uluslararası konferanslara katılmakla birlikte sonuç kararlarını imzalamayarak kendi iç hukukunda serbestçe hareket edebilmişti. Bu politikanın yürütülmesinde de Lozan Antlaşması metninde geçen ilgili maddelerle Ticaret Muahedesi'ni mesnet olarak almıştı. 1930 yılına gelindiğinde Türkiye Paris Sözleşmesi'nin tadili olan 1925'teki La Haye kararlarını kabul ederek köklü değişikliklerin yapılacağı dönemi başlatmış oldu. Bu değişikliklerde Lozan'dan gelen bazı kısıtlamaların sona ermesi, 1931 yılından itibaren devletin ekonomik hayata müdahale etme yönündeki yönelimi de etkiliydi. Daha farklı bir ifadeyle Türkiye sınaî haklar konusunda bağımsız hareket edebilme gücüne sahip olduğu anda konjonktürel değişimin de verdiği güçle marka konusunda istediği yasal düzenlemeleri yapma gücünü kendinde buldu. Böylece Osmanlı döneminde çerçevesi belirlenen tescil modeli terk edilerek uluslararası tescil esaslarını benimseme yoluna girildi.

1923-1931 dönem aralığında markayla ilgili mevzuata yönelik düzenlemelerde özellikle tescil başvurularında alınan harç konusuna yoğunlaşmış, ücret tarifelerini belirleme yönünde net kararlar bir türlü alınamamıştı. Tanınmış marka konusundaysa çok farklı bir tavır sergileyen Türk hükümeti üretici, tüccar ve fabrikatörlerden markalarını tescil ettirmelerini istemiş konuyla ilgili tarihler vererek yaptırımlar uygulamıştı. Amaç büyük çoğunluğu tarımsal ürün olan ve Türkiye'yle özdeşleyen ürünlerin marka değerini korumaktı ve dönemin hükümetleri bu konuda gereken hassasiyeti göstermişlerdi.

⁵⁴ "Markaların Beynelmilel Tescili Nizamnamesi", *T.C. Resmî Gazete*, nr. 1222 (18 Şubat 1932)

1923-1931 yıl aralığında yapılan marka tescilleri o günün deyiimiyle fabrika mallarını kapsamakta, hizmet markalarının tescili yapılmamaktaydı. Ayrıca Türkiye'nin telif ve tercüme hakları çekincesi nedeniyle fikri mülkiyet konusundaki uluslararası antlaşmalardan geri durduğu ve bu anlamda Bern Ek Protokolü'nü imzalamamak için çaba sarf ettiği ortadaydı.

İncelenen dönem içinde marka tescilleriyle ilgili, tescil onaylanmadan önce marka başvurusu hakkında açıklama yapılmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. Bu uygulama nedeniyle üçüncü kişilerin bilgilenmesi mümkün olmuyor ve yine üçüncü kişilere itiraz hakkı tanınmıyordu. Oysa tam tersi bir uygulamayla tescil onaylanmadan önce başvurular ilan edilse özellikle taklit konusunda yaşanan sorunların önüne bir nebze de olsa geçilebilirdi. Bu durumun aşılması uzun bir zaman gerektirdi; ancak 1955 tarihinde markaların tescili öncesinde başvuruların İktisat Vekâleti'nin ön incelemesine tabi tutulması kararı alındı; bunun daha ileri aşaması da 1965 tarihli kanunla gerçekleşti.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

030.10, 172.192.1

030.10, 18.102.12

030.18.01.01, 18.24.4

030.18.01.01, 20.45.02.

030.18.01.01, 24.33.14.

030.18.01.01, 29.32.10

030.18.01, 16.78.5.

030.18.1.1, 29.47.16

Sürelî Yayınlar

Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Düstûr

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

Legal Fikri ve Sinaî Haklar Dergisi

Resmî Gazete
Resmî Sınai Mülkiyet Gazetesi
Ticaret Vekâleti Mecmuası
Türkiye Barolar Birliği Dergisi

Kitaplar Makaleler

AKAY, Tolga, “Osmanlı Devleti’nde Marka Hukukunun Gelişimi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı. 126 (Eylül-Ekim 2016), ss. 363-392.

-----, I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nde Sınai Mülkiyet Haklarının Durumu ve Alman Silah Patentleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, nr. XVI/32 (2016 Bahar) ss. 67-83.

ARSEVEN, Haydar, “Alameti Farika Hakkının Mahiyeti, Gayrı Kanuni Rekabetle Münasebeti ve Doğumu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 16/3-4, 1950, ss.822-893.

AYBER, İncilay, *Sınai Mülkiyet Haklarıyla İlgili Uluslararası Kuruluşlar (Wipo, DTÖ, AB)*, Türk Patent Enstitüsü Markalar Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2005.

BAYRAM, Elif Betül. *Uluslararası Marka Tescil Sistemleri, Madrid Protokolü ile Topluluk Marka Sisteminin Karşılaştırmalı İncelemesi*, Türk Patent Enstitüsü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2001.

BOZGEYİK, Hayri, “Markalarda Rüçhan Hakları”, *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuk Dergisi*, c. 7, sayı: 2007/1, ss. 49-83.

ÇOLAK, Uğur, “Paris Sözleşmesi’nin 6bis Maddesi Anlamında Tanınmış Markalar, Bu Tanınmışlığın Nasıl Belirleneceği Sorunu ve Wipo Kriterleri”, *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, c. 4. Sayı. (2004/2), ss. 24-70.

Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1995.

HIRSCH, Ernst E., “Bern Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 7, sayı. 1-2 (1950), ss. 130-145.

Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, Birinci Takım, c. III, çev. Seha L. Meray, YKY, İstanbul, 1993.

ÖZDEMİR, Kubilay. *Tanınmış Marka Kavramı ve Ulusal Uluslararası Uygulamaları*, Türk Patent Enstitüsü Markalar Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara 2008.

PINAR, Hamdi, *Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyet Haklarının Önemi ve Türkiye*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2004.

Reşat İbrahim, “Beynelmîl Sinaî Mülkiyet İttihadının ve İsviçrede Bernde Kain Beynelmîl Sinaî Mülkiyet Bürosunun Mevzu, Vazife ve Mesaisi Hakkında Rapor”, *Resmî Sınai Mülkiyet Gazetesi*, sene. 1, nr. 2 (Kânunevvel 1931), ss. 2-10.

SOYAK, Alkan, “Fikri ve Sinaî Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve GOÜ’ler Açısından Önemi”, *Legal Fikri ve Sinaî Haklar Dergisi*, yıl. 1, sayı.1 (2005), ss. 11-30

YAZICI, Serkan-Sıla ŞAHİN, “Osmanlı Devleti’nde Patent Uygulaması: Örneklerle İhtira Beratı Kanunu İncelemesi”, *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s. 815-825

Ticaret ve Sanayi Odasında Müteşekkil İstanbul İktisat Komisyonu Raporu, haz. Aynur Karayılmazlar-Ekrem Karayılmazlar, İTO Yayınları, İstanbul, 2006.